

Tvorte vo všetkých obciach revolučné národné výbory z občanov plne oddaných veci slovenského ľudu.

Tieto výbory budú sa tiež starať jednak o zásobovanie svojho obyvateľstva, prípadne i o vyživovanie občanov, ktorí sú vo zbrani. Žiadame preto všetkých, aby za spolupôsobenia úradov a vojska veľmi svedomite plnili svoje povinnosti už či sa to týka svodu dobytku, alebo obilia prípadne iných potravín, nehromadili zásoby a tým nepodlamovali spoločný boj.

Všetci do boja a do práce za víťazstvo a slobodu slovenského ľudu!

Nech žije revolučný duch slovenského národa!

Okresný revolučný národný výbor
Hnúšťa.

Počúvaj každý slovenský revolučný vysielateľ Banskú Bystricu, Moskvu a Londýn a riaď sa ich príkazmi.

AÚD KSS Bratislava, čís. príř. 5910/53. Fotokopie letáku.

[47]

1944, 1. září. Banská Bystrica. — Deklarace Slovenské národní rady, vyhlášující převzetí zákonodárné a výkonné moci na Slovensku.

Všetky demokratické a pokrokové složky a smery slovenského národa, ktoré viedly neustály boj proti doterajšiemu fašistickému režimu na Slovensku a proti jeho nacistickým nemeckým spojencom, utvorily dnešného dňa Slovenskú Národnú Radu ako vrcholný orgán domáceho slovenského odboja.¹

vstání projevila revoluční iniciativa pracujících mas: národní výbory přebíraly všechny funkce státního aparátu, vyhlášovaly mobilizaci do armády a do partyzánských oddílů, staraly se o zásobování, zabíraly majetek fašistických organizací, uvalovaly národní správu na majetek nepřátel a arizátorů, vytvářely národní milice, které působily v průběhu povstání jako ozbrojené orgány národních výborů (viz např. dokument čís. 72).

První vyhlášky, letáky a provolání národních výborů se objevují ve dnech 30.—31. 8. 1944. Je to např. vyhláška RNV I. oblasti v B. Bystrici o převzetí výkonné moci ve městě a v celém okrese (LAMS Martin, sbírka letáků), rozšiřovaná 31. srpna (podle banskobystrické městské kroniky, AÚD KSS Bratislava, f. 6, inv. j. 203), vyhláška o všeobecné mobilizaci všech zbraněschopných mužů do 45. roku, vydaná 30. 8. 1944 ONV v Martině po dohodě s posádkovým velitelstvím (LAMS Martin, sbírka letáků) a obdobná vyhláška ONV a vojenského útvaru v Lipt. Mikuláši z 1. září (tamtéž), manifest ONV v Martině, který uveřejnily Národné Noviny 31. 8. 1944, provolání ONV Horného Liptova, datované 31. 8. 1944, které obsahuje pokyny a nařízení pro činnost MNV fotokopie provolání viz VHA Praha, DO, kart. 89, fasc. 1, čís. 6), nedatované pokyny okresní národní rady v Lovinobani (LAMS Martin, sbírka letáků) a další.

¹ Okolností související s ustavením Slovenské národní rady v prvních dnech povstání patří mezi nejméně objasněné stránky její historie. Víme pouze, že 29. srpna večer byl v B. Bystrici J. Ursíny s ing. J. Stykem, k nimž o den později přibyl G. Husák, J. Lettrich a M. Josko, zatímco K. Šmidke byl v Moskvě, odkud se vrátil až 4. září.

Jak již bylo uvedeno (viz pozn. k dokumentu čís. 45), konalo se před ustavující schůzí SNR 1. září 1944 v B. Bystrici širší shromáždění, jehož se zúčastnili členové banskobystrického MNV a ONV a mnozí z členů ilegální i později vytvořené legální SNR. O průběhu ustavující schůze není písemných dokladů. Jsou známy pouze dokumenty na této schůzi schválené: Deklarace a prvá čtyři nařízení.

Povstalecká SNR měla při svém ustavení 13 členů: z původního složení ilegální SNR (viz dokument čís. 5 a příloha čís. III/a) v ní chyběl P. Zaťko (stal se členem SNR od 5. 9.), I. Horváth (viz pozn. k příloze čís. III/a) a L. Novomeský (zdržoval se ještě 3 týdny po vypuknutí povstání v Senici na západním Slovensku a do B. Bystrice přišel teprve kolem 19. září; od tohoto data se stal členem předsednictva SNR, na povstaleckém území se však držel pouze necelé tři týdny, protože již 7. 10. 1944 opustil jako člen delegace SNR Slovensko a odletěl do Londýna). Mezi novými členy byli Srobár a jeho lidé (V. Paulíny a I. Pietor), ze sociálních demokratů D. Ertl a z komunistů R. Blažovský, J. Púll a pravděpodobně J. Mazúr. Bylo tedy ve Slovenské národní radě při jejím ustavení 6 zástupců levicového bloku (5 komunistů — nepřítomný Šmidke, Husák, Blažovský, Púll a Mazur — a 1 sociální demokrat, Ertl) a 7 zástupců bloku občansko-demokratického: 3 Šrobárovci a 4 lidé ze skupiny Lettrich-Ursíny (oba jmenovaní a Josko s J. Stykem). V tomto složení fungovala SNR do 5. 9., kdy byla doplněna na slavnostním zasedání na 41 členů, později v průběhu září a října na 50; uvažovalo se o dalším rozšíření na 80 členů, ale k tomu již nedošlo (viz Uhlířovu zprávu, přednesenou ve schůzi Státní rady, ANS

Preto Slovenská Národná Rada, ako jedine oprávnená hovoriť v mene slovenského národa, preberá dnešným dňom na celom Slovensku zákonodarnú a výkonnú moc,² ako i obranu

Praha, f. Státní rada, Londýn, příloha k zápisu plenární schůze 14. 12. 1944, též návrh Organizačního statutu SNR počítal s 80 členy SNR, srv. LAMS Martin, sbírka letáků). V prvních čtyřech dnech tzv. politického provizoria fungovalo predsednictvo SNR ve složení Šrobár (jako nejstarší předseda) — Husák — Ursíny — Ertl. Nové šestičlenné predsednictvo bylo schváleno plénem SNR 5. září a po doplnění o dva členy 19. září se na jeho složení do konce října 1944 již nic neměnilo (seznam viz přílohu čís. III/A).

Slovenská národní rada, resp. její predsednictvo, plnila též funkci ústředního orgánu Národní fronty (srv. provolání ÚV KSS z 8. 10. 1944, dokument čís. 76). Její jednání probíhala v duchu předběžné dohody o jednotlivých otázkách, takže nedocházelo k bojovému hlasování a všechna usnesení byla učiněna jednomyslně.

Slovenská národní rada, všechny její orgány i centrální úřady jí spravované byly od počátku personálně budovány podle paritního politického klíče z příslušníků Komunistické strany Slovenska (včetně bývalých sociálních demokratů) a tzv. občansko-demokratického bloku, z něhož postupně vykristalizovala Demokratická strana. (Na půdě SNR byl vytvořen již za povstání klub členů SNR za KSS a klub občansko-demokratický.) Zásada paritního zastoupení politických stran v orgánech státní moci a správy sama o sobě nebyla chybná a její uplatňování — jak se to ostatně projevilo i při sestavování první vlády NF na moskevských poradách v březnu 1945 a v celém vývoji po osvobození až do prvních parlamentních voleb v květnu 1946 — bylo přirozeným a nevyhnutelným důsledkem politiky národní fronty a pokojného rozvoje revoluce.

² Stalo se tak nařízením SNR čís. 1 z 1. 9. 1944:

„Slovenská národní rada nariaduje:

§ 1.

Slovenská národní rada vykonáva celú zákonodarnú, vládnu a výkonnú moc na Slovensku.

§ 2.

Všetky zákony, nariadenia a opatrenia ostávajú v platnosti, pokiaľ neodporujú duchu republikánsko-demokratickému.

§ 3.

Toto nariadenie nadobúda ihneď účinnosti.

V Banskej Bystrici, dňa 1. septembra 1944.

Slovenská národní rada.“

Třebaže zákonodárná činnost SNR za povstání znamenala ve svém celku revoluční diskontinuitu s předcházejícím právním řádem, projevil se zejména u buržoazních představitelů pokus o uplatnění kontinuity buržoazní legality, dokonce o navazování na „právní řád“ tzv. slovenského státu. Tyto pokusy šly tak daleko, že Lettrich např. dokazoval na zasedání SNR 19. 9. 1944 (ASNR Bratislava, f. SNR 1944), že není třeba vyhlášovat na povstaleckém území stanné právo, protože vlastně prý nebylo zrušeno a platí stanné právo vyhlášené ľudáckou vládou (vyhláška z 11. 8. 1944, srv. např. OA B. Bystrica, pob. Brezno n/Hr., f. OÚ Brezno, č. D 2703/1944). Druhý paragraf nař. SNR č. 1 z 1. 9. 1944 stal se předmětem dlouhých, z české i slovenské strany nacionalisticky zabarvených diskusí jednání a sporů na počátku r. 1946; viz dosud nepublikovaný materiál v AKPR Praha, D 3408/46, D 4648/46, D 5119/46, D 6841/46. Otázkami právní kontinuity v zákonodárné činnosti SNR se zabývá studie Matoušková (Slovenské národní orgány, str. 139—143) a Grospičova (Státně-právní řešení poměru českého a slovenského národa v lidově demokratické ČSR, cyklostylované vydání, Praha 1959, Ústav práva ČSAV, str. 284—290).

Téhož dne přijala SNR nařízení č. 3 o zřízení ústředních úřadů (predsednictvo SNR a 9 pověřenectev SNR); (viz Sb. n. SNR, roč. 1944) a jmenovala do každého z pověřenectev po dvou pověřencích v paritním politickém zastoupení; pověřenectvo pro věci vojenské zůstalo předběžně neobsazeno (viz příloha čís. III./b). Nařízení čís. 3 bylo později doplněno a modifikováno nařízením čís. 8 ze 6. 9. 1944. Tehdy byli též jmenováni noví pověřenci a jejich zástupci (viz příloha čís. III./b).

Postavení pověřenectev a pověřenců a jejich vztah k SNR byl zakotven v Zásadách reorganizace SNR, schválených plénem SNR 6. 9. 1944 (viz ASNR Bratislava, f. SNR 1944, zápisnice zo zasadnutia SNR 6. 9. 1944) a dále precizován v nařízení SNR čís. 37 z 15. 10. 1944. Ve vzpomenutých Zásadách se mj. stanoví:

„1. na čele povereníctiev SNR má stáť jediný povereník a jeho zástupca. Politicky bude každý z nich náležať inému tábore.

2. Prezídium SNR a povereníci sú vykonávateľmi vládnej moci SNR.

3. Členstvo SNR a jeho prezídia je čestné. Tí členovia SNR, ktorí zmenou pobytu stratili existencie a nemajú tu z čoho žiť, majú byť zadelení do jednotlivých povereníctiev a tu majú dostať za svoju prácu honorár z veřejných prostriedkov.

4. Povereníci v SNR, ako aj vykonávateľia vládnej moci sú politicky zodpovední za svoju činnosť SNR.

5. Povereníkom SNR pre národnú obranu má byť dôstojník a jeho zástupcami majú byť dvaja povereníci politickí.“ (Viz tamtéž.)

V polovině října 1944 byl připraven k projednání na 13. plenárním zasedání Návrh organizačního statutu SNR, který měl sloužit též jako jednacím řád SNR, k jeho projednání však nedošlo (obsáhlý návrh organizačního statutu připravený v cyklostylované podobě viz ASNR Bratislava, f. SNR 1944, dále např. LAMS Martin, sbírka letáků); první dočasný jednacím řád SNR byl kodifikován teprve nařízením SNR čís. 57 z 2. 7. 1945.

Slovenska a túto moc bude vykonávať do tých čias, kým si slovenský národ demokratickým spôsobom neurčí legitímnych zástupcov.

Náš domáci odboj, tak ako bol dosiaľ vedený v úplnej shode s československým zahraničným odbojom, chce i naďalej v jednote a spolupráci priviesť náš boj k víťazstvu.

Sme za bratské spolužitie s českým národom v novej Československej republike.³ Ústavo-právne, sociálne, hospodárske a kultúrne otázky republiky budú vzájomnou dohodou definitívne usporiadané zvolenými zástupcami slovenského a českého ľudu v duchu demokratických zásad, pokroku a sociálnej spravodlivosti.

Popri politickom oslobodení našim cieľom je zaistiť krajší a šťastný život sociálne slabým vrstvám národa, menovite slovenskému robotníkovi a roľníkovi. V záujmu zvýšenia životnej úrovne národa sme za spravodlivé rozdelenie národného dôchodku, za novú úpravu vlastníctva a držby pôdy na prospech malých roľníkov. Robotník nech má mzdu primeranú zvýšenej úrovni a podiel na výsledku svojej práce.

Čo najrozhodnejšie odmietame a odsudzujeme protidemokratické a násilnícke výčiny a názory ľudáckeho režimu u nás. Slovenský národ nemal nič spoločného so spojenectvom s hitlerovským Nemeckom. Naopak, celým svojim smýšľaním a presvedčením bol vždy na strane spojencov, čo pri každej vhodnej príležitosti doma i na fronte potvrdil skutkami. Slovenský národ v súlade s našimi národnými tradíciami rozhorčene odmietol tiso-tukovskú zradu na Slovanstve, ktorou ľudácky režim hnal slovenský národ do boja proti bratskému národu ruskému a ostatným slovanským národom.

Dnešným dňom slovenský národ manifestačne pripojuje sa k spojeneckým národom, ktoré svojim bojom a veľkými obeťami zabezpečujú slobodný a demokratický život národom celého sveta a tak i nášmu malému národu. Všetkými silami chceme prispieť k rýchlemu skončeniu tohto zápasu o slobodu.

V týchto dejinných chvíľach poskytneme každú mravnú a hmotnú pomoc našej slovenskej bojujúcej armáde a partizánom. Voláme celý národ do zbrane a do boja proti našim odvekým nepriateľom a ich tunajším prisluhovačom, aby všetci Slováci mohli si v slobodnej Československej republike zariadiť život podľa svojej vôle.

Nech žije naša spravodlivá vec!

Sláva Československej republike!

Slovenská národná rada.

LAMS Martin. Sbíрка letáků. Tisk. — Též Slovenská národná rada 1943—49, Bratislava 1949, str. 23—24. Též B. Laštovička, V Londýně za války, Praha 1960, fotokopie čís. 48.

[48]

1944, 1. září. Banská Bystrica. — Nařízení Slovenské národní rady, jímž se rozpouštějí fašistické strany a organizace na Slovensku.

Slovenská národná rada nariáduje:

§ 1.

Slovenská národná rada rozpúšťa Hlinkovú slovenskú ľudovú stranu (HSES), Deutsche Partei (DP), Magyar Nemzeti Párt, Hlinkovú Gardu (HG), Freiwillige Schutzstaffel (FS),

³ Deklaráci vyhlásila fakticky Slovenská národná rada, že preberá štátnu moc nejen jako reprezentantka slovenského národa, ale jako predstaviteľka Československej republiky, jako štátny orgán ČSR pro území Slovenska. Proklamaci zásady bratrského soužití s českým národom v nové Československé republice vyjádřila SNR vůli lidových mas, vyhlášenou ve většině míst svobodného Slovenska koncem srpna 1944 (ve Sklabíně byla vztyčena štátní čs. vlajka již 21. 8. 1944; srv. dále např. manifest spojených partyzánských oddílů — dokument čís. 38), uplatnila právo slovenského národa na sebeurčení a smyla z něho pečť separatismu, kterou na něj vtiskli představitelé slovenského fašismu.

V deklaraci se praví, že ústavní otázky budou definitivně řešeny vzájemnou dohodou zvolených zástupců českého a slovenského lidu a blíže se tu slovenské štátní požadavky nerozvádějí. Jejich tendence je naznačena později v usnesení tajného pléna SNR ze dne 29. 9. 1944 (dokument čís. 71).